

3. У справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року //Офіційний вісник України. – 1998. – №22. – Ст. 1209.
4. Ромоновська З. В. Проект Кримінального кодексу України очима цивіліста / З. В. Ромоновська //Вісник Верховного Суду України. – 1999. – №6. – С. 55.
5. Пономаренко Ю. А. Вплив Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків на національний кримінальний закон України / Ю. А. Пономаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – №7. – С. 88–92.
6. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога (книга перша): 36. документів укр. та рос. мовами / Упорядники: В. Л. Чубарев, А. С. Мацько. – Київ, 1996. – С. 94–446.
7. Козаченко О. В. Інституційне визначення лікувальних заходів //Вісник прокуратури, 2006, №2. – С. 89–94; Козаченко О. В. Теоретичне визначення поняття та меж застосування кримінально-правових заходів. // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Одеса, 2005. – С. 172–177.
8. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір: монографія / Олександр Васильович Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2011. – 504 с.
9. Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання / Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада: колективна монографія / за заг. ред О. А. Івакіна, І. В. Шамши, Д. В. Яковлева. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 120–135.

УДК 343.2/.7(091)

НІКІТЕНКО Анастасія

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОДАТКОВІ ЗЛОЧИНИ

Аналізуючи історію державотворення та формування правової системи, можемо відмітити, що фінансова система та податки є однією з ознак держави загалом, і дослідженню історії оподаткування в Україні слід приділити особливу увагу. Сплата податків завжди була одним із головних обов'язків людини громадянина. Але також слід звернути увагу і на те, що встановлення податків передбачало також і встановлення певної реакції держави за їх несплату, в тому числі і кримінальну відповідальність. Саме це стало причиною формування категорії податкових злочинів та встановлення кримінальної відповідальності за податкові злочини.

Історія системи оподаткування України розпочинається з часів Київської Русі. Першим податком на території України вважається данина, що сплачувалась насамперед продуктами господарства й була направлена лише на утримання княжого двору. Проте у часи Київської Русі нестабільність розмірів податків, періодичність їх збору та свавілля поборів призводило до зловживання посадовими, уповноваженими особами, що

збирали податки й особисто були заінтересовані у найбільшому доході своїми повноваженнями, і тому реакцією суспільства на це стали заворушення й повстання. Давні літописи розповідають нам про смерть князя Ігоря, якого древляни вбили за те, що князь вимагав виплатити данину повторно. Після хрещення Русі у 988 році було запроваджено обов'язковий церковний податок «десятину» [1, с. 215]. З часом цей платіж став добровільною пожертвою на благо церкви.

Наступним етапом розвитку системи оподаткування стала система податків на Запорізькій Січі. Січ мала свою власну податкову систему, під час формування якої був врахований досвід Київської Русі та Великого Князівства Литовського. Основними елементами системи були мито, військовий оклад, кладове, господарська частини, торговельні акцизи, куфовий збір, податок із шинків, руга та роговщина, подимне [5, с. 117].

Під час перебування українських земель у складі Польщі та Литви незважаючи на дискримінаційний вплив цих держав на українську податкову систему у XIV–XVII ст., вона досить успішно формувалася та розвивалася. В цей час в Україні зміцнювалися економічні зв'язки певних районів, йшов процес утворення податкової системи з ознаками світових та європейських доктрин з цього питання. За Литовськими статутами 1529, 1566 і 1588 років податки були майже відсутні як законодавче поняття, але велика увага приділялась митним злочинам та відповідальності за їх вчинення. Шляхті надавалася *«вольность на дорогах і водах»*. Згідно з Другим Статутом гостро каралися випадки підроблення документів, печаток, золотих і срібних монет. За їх фальшування винні мали бути *«...огнем карані без милосердя»*. Майно таких злочинців мало вилучитися на користь тих, *«кому шкоду учинили»* [4, с. 950].

Отже, можемо сказати, що за розглянутий вище період інститут кримінальної відповідальності за податкові правопорушення існував лише у зародковому вигляді, а правопорушення такого характеру сприймалися державою як непідкорення державній владі.

За правління імператриці Катерини II на українських землях був встановлений податок «подушний», що сплачувався грішми і стягувався у визначених законом розмірах із селянських душ, які значилися у сільських чи міських громадах під час одного з переписів населення, так званих ревізій. Такі переписи проводили нечасто, але непомірна величина цього податку змушувала найбільшії верстви населення, в основному селян, продавати останнє майно для сплати цього податку, адже у іншому випадку покарання передбачало позбавлення волі, відбування заслань, конфіскацію всього майна. Ці основи були передбачені «Наказом» Катерини II, а саме VIII–X його главами, що були присвячені законодавству. Така ситуація на українських землях існувала до створення у 1859 році комісії для перегляду розмірів податків та зборів, які скасували даний податок.

В радянські часи на Україні 20-х років дотримувались теорії колективних потреб, яка панувала саме в західній фінансовій науці. Була поширена думка про те, що податки повинні мати за основну мету саме задоволення суспільних та державних потреб. Але вже в 30-х роках радянська влада відмовилась від податкових методів та перейшла на адміністративний вплив. Таким чином, процес природної еволюції оподаткування в Україні було перервано [5, с. 117–124].

Практично розвиток кримінальної відповідальності за несплату податків розпочався у часи НЕПу (Нової Економічної Політики, яка реалізовувалась на теренах Української радянської республіки у 20-х роках XX століття), під час проведення якої кримінально-правова система охорони оподаткування характеризувалась системним та конкретним підходом: застосовувались заборони з високою деталізацією видів складів податкових злочинів, законодавчі формулювання яких враховували не лише перехід від натуральних податків до податків, сплачуваних виключно у грошовій формі, а й специфіку справляння різних видів обов'язкових платежів.

Внаслідок фактичної заміни системи оподаткування у СРСР на командно-адміністративний розподіл прибутку державних, комунальних підприємств та установ, трансформується наукова оцінка податкових правопорушень. Але майже всі з цих правопорушень на законодавчому рівні продовжують належати до злочинів проти порядку управління – адміністративних, а саме вони починають тлумачитись як посягання на певну сферу економічних інтересів держави, та як різновид господарських злочинів. Велика кількість податкових злочинів призвела до необхідності створення податкових судів. Початок тридцятих років характеризувався поступовим скороченням застосування норм кримінального права в боротьбі з ухиленням від сплати податків.

Починаючи вже з 1931 року, після закінчення НЕПу, основними платниками податків стали державні підприємства. Внаслідок цього з кримінальних кодексів республік Радянського Союзу були виключені статті про кримінальну відповідальність за злочини у сфері оподаткування. Ці нові положення щодо кримінальної відповідальності за податкові злочини стали основою для подальшого історичного та правового розвитку інститутів кримінального права України [3, с. 12].

Кримінальна відповідальність за податкові злочини знову стала актуальною під час реформування економіки (з 1986 року). Держава почала переглядати законодавчі акценти щодо кримінально-правової заборони у сфері оподаткування.

Вперше після переходу країни до ринкових економічних відносин, податкові делікти були криміналізовані законодавцем як окремий склад злочину у 1986 році. У Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. було включено нову статтю 148-1. Згідно диспозиції даної статті кримі-

нальна відповідальність наставала за умови, що зазначені в ній діяння вчинені протягом року після накладення адміністративного стягнення за правопорушення, передбачені ст. 164-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х.

Поява даної статті в Кодексі 1960 р. мала на меті врегулювання відносин суб'єктів підприємницької діяльності та держави, а саме контроль за їх обліком та за своєчасним поданням податкових декларацій. В історичних умовах на той момент це було єдиною можливістю контролю фіскальних органів за новою категорією платників податків – фізичних осіб, що не мають постійного місця роботи в установах, підприємствах і організаціях [2, с. 11].

Кодекс 1960 р. був згодом знову доповнений нормою, яка передбачала кримінальну відповідальність за податкові правопорушення. Так, ст. 148-2 КК України, введеною Законом України від 26 січня 1993 р., було криміналізовано ухилення від сплати податків з підприємств і організацій, вчинені службовими особами цих суб'єктів. А Закон України від 5 лютого 1997 р. виклав ст. 148-2 КК України 1960 р. у новій редакції. Ця редакція розширила коло суб'єктів складу злочину на фізичних осіб – платників податків, зборів інших обов'язкових платежів, а також внесла уточнення щодо предмета злочину, запровадила види відповідальності суб'єктів залежно від суми несплачених податків, зборів, інших обов'язкових платежів і доповнила перелік кваліфікуючих ознак складу злочину вчиненням його за попередньою змовою групою осіб тощо.

Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III також запроваджує кримінальну відповідальність за вчинення податкових злочинів у ст.ст. 192, 211, 212, 216, 222, 364, 365 та 367 КК. Аналіз правових норм, які складають теоретичну основу «податкових злочинів» доводить, що однією з найбільших проблем кримінального права залишається кваліфікація суміжних складів злочинів [3, с. 21].

Отже, дослідження еволюції податкової системи повинні використовуватись для створення ефективної системи оподаткування і сьогодні. Бо на практиці часто повторюються ті ж самі помилки і прорахунки, які вже не раз негативно впливали на економічний розвиток. На сьогоднішній день Україна будує свою податкову систему, орієнтуючись на найрозвиненіші країни світу, і податкова реформа вже має свої корисні плоди. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в історії нашої держави зазнала вже багато змін, але має в собі великий здобуток української правничої думки та відображає певне поєднання двох галузей права: кримінального та податкового.

Література:

1. Безпалько І. Р. Історія оподаткування населення України / І. Р. Безпалько // Наукові записки. – 2008. – № 1. – С. 214–220.

2. Гревцова Р. Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08 / Р. Ю. Гревцова; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 18 с.
3. Молодик В. В. Кримінологічні та кримінально-правові аспекти відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08 / Молодик Володимир Вікторович; [наук. керівник В. М. Куц]; Ун-т внутрішніх справ МВС України. – Харків, 1999. – 31с.
4. Шевердін М. М. Історико-правовий огляд оподаткування в українських землях у складі Великого Князівства Литовського, Королівства Польського та Речі Посполитої / М. М. Шевердін // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 947–952.
5. Ясеновська Т. Б. Історія становлення оподаткування в Україні: ретроспективна періодизація та національні досягнення / Т. Б. Ясеновська // Наукові записки. Серія «Економіка». Випуск 15. – 2010. – С. 117–124.

УДК 340.134

ПОЛИЩУК Юлія

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА

У сучасних дослідженнях відзначається, що норма права є первинною відносно норми законодавства. Законодавство ж розглядається як структура, що складається з різних елементів – підгалузеві масиви, надгалузеві масиви, галузі, нормативно-правові акти, а система законодавства розвивається відповідно до розвитку і ускладнення суспільних відносин. Сучасний стан системи законодавства перебуває у процесі постійного реформування, у зв'язку з постійними змінами в державі. Ефективне функціонування не можливо без збалансованої системи законодавства. Характерною рисою функціонування суспільства та держави на сьогодні є зростання національного законодавства як основної форми вираження права в цілому. Питання системи законодавства тісно пов'язано з іншими сферами суспільних відносин тому має не аби яке значення для правового розвитку. Недосконале законодавство є одним із чинників які можуть привести до виникнення загрози підриву правової стабільності держави.

Дана тема є достатньо висвітленою в юридичному сенсі, але потребує подальшого вивчення. Існує багато публікацій вчених з різних питань, які пов'язані з системою законодавства, а саме це детально розкриває Бобровник С., Богінич О., Дудченко В.В., Єфграфова Є., Зайчук О., Лисенкова О., Лилак Д., Оніщенко Н., Оборотов Ю. М. тощо.

Загалом «систему законодавства» та термін «законодавство» розглядають як дуже близькі по змісту і водночас не тотожні. Термін «законодавство» розглядається як зовнішній результат законотворчості держави [6, с. 6]. Систему законодавства визначають як сукупність джерел права, які являють собою форму вираження правових норм та розкриваються як внутрішня структура елементів законодавства за своєю ієрархією. Основними ознаками системи законодавства є її єдність та